

FILOZOFIJA I ZBILJA. RASPRAVE IZ SREDNJOVJEKOVNE FILOZOFIJE (PHILOSOPHY AND REALITY. DISCUSSIONS OF MEDIEVAL PHILOSOPHY)

BORISLAV DADIĆ
Naklada Bošković, Split, 2010.

MARKO VUČETIĆ
Sveučilište u Zadru, Odjel za filozofiju
University of Zadar, Department of philosophy

Primljeno / Received: 15. XI. 2011.

Knjiga pod naslovom *Filozofija i zbilja* djelo je autora Borislava Dadića, vrsnog poznavatelja srednjovjekovne filozofije. Ne čudi stoga što knjiga nosi podnaslov *Raspave iz srednjovjekovne filozofije*. No *Filozofija i zbilja* ne odnosi se samo na zbilju srednjovjekovne filozofije, nego poglavito na zbilju filozofije kao zbilju istine. Svoj ambiciozni pothvat autor je ostvario podijelivši knjigu u četiri poglavlja.

Prvo poglavlje knjige autor je posvetio filozofskoj misli Severina Boetija. Posebna vrijednost ovog dijela ogleda se u Dadićevoj recepciji temeljnog Boetijevog metafizičkog pojma – *esse*, kao i u komparativnoj analizi Aristotelove, Boetijeve i Tomine metafizike. Borislav Dadić apostrofira kako proučavanje i razumijevanje Boetijeve filozofije uključuje njezin razvojni put do Tome Akvinskoga. Razlog je sljedeći: "Premda ostaje Boetijeva zasluga da je on prvi izdvojio i istaknuo pojam *esse*, kao ključni metafizički princip svakog bića, premda s još nejasnim značenjem" (str. 102).

U drugom poglavlju pod naslovom *Actus essendi kao temelj nove metafizičke perspektive* autor tematizira filozofijski značaj akta bivstvovanja (*actus essendi*). U svojim razmatranjima polazi od metafizike Tome Akvinske koja je zasnovana na realizmu, i to zahvaljujući nosivom metafizičkom pojmu – *esse* – shvaćenom kao akt bivstvovanja. Autor ističe razliku između Tomine i Aristotelove metafizičke misli; naime, Aristotelov prvi metafizički princip karakterizirala je potpuna, apsolutna nepokretnost, dok je Tomin prvi metafizički princip, uz nepokretnost posjedovao, odnosno, metafizički korektnije rečeno, bio stvaralačka snaga koja uzrokuje sva bića. E. Gilson je razliku između Aristotelove i Tomine metafizičke misli slikovito izrazio na sljedeći način: "Za Aristotela je tama naše spoznaje Boga poput sumraka koji ide prema tami noći; dok je za Tomu ona slična tami zore koja ide prema svjetlu dana". Tomin prvi metafizički princip, Bog, stvara svijet, slobodno, ničim uvjetovan, odnosno ni iz čega – *ex nihilo*. Budući je bivstvovanje stvorenim bićima, slikovito rečeno, Božji dar, on se može i uskratiti, povući; Aristotelov Nepokretni

Pokretač to ne može učiniti. Ovdje Dadić u raspravu uključuje razliku između biti i bitka u stvorenim bićima. Nosivo pitanje je sljedeće: Je li Toma zastupao realnu razliku između biti i bitka? Iako neki komentatori Tomine filozofijske misli drže da nije, naš autor se priklanja tumačenju E. Gilsona, koji se poziva na Tomin *De Ver.*, q. 27., gdje izričito stoji: "Sve ono što je u rodu supstancije sastavljeno je stvarnom sastavljenosti, zato jer ono što je u kategoriji supstancije subzistentno je u svom bitku, i stoga je potrebno da njezin bitak bude nešto drugo od nje same".

Borislav Dadić je svjestan da niti u srednjem vijeku, ali niti nakon Gilsona, dakle u filozofijskoj suvremenosti, nisu svi filozofi prihvatili Tomin središnji metafizički pojam *esse* na način isticanja realne razlike. No to našem autoru postaje misaona platforma za izvođenje zaključka kako su tu nalazi potencijal za otvaranjem novih perspektiva u razvoju metafizike. Osim toga, ovo će dovesti do plodne suradnje filozofije i empirijskih znanosti. No, da ne bi sve ostavili budućnosti, da on 'bit će' ne destruiira 'jest', spomenimo samo doprinos ove metafizičke misli na području istraživanja ljudske osobe. *Actus essendi* je metafizičko središte osobe čija je jedincatost i neponovljivost vezana upravo uz akt bivstvovanja. U ovom kontekstu poziva se na potrebu, da se osim o ljudskim pravima, započne govor o pravima ljudske osobe.

U trećem poglavlju, naslovljenom *Metafizički nauk o stvaranju* autor iznosi genezu filozofijske spekulacije o stvaranju. Povijesno-filozofijskim istraživanjem dolazi do uvida kako se antičko načelo da iz ničega ništa ne postaje – *ex nihilo nihil fit* – odnosi isključivo na domenu prirode u kojoj se zamjećuju dvije vrste promjena: *alteratio* (akcidentalna promjena) i *generatio* (rađanje ili uzrokovanje konkretnog, pojedinačnog bića). Kada je riječ o trećoj vrsti promjene – *creatio* (uzročnost bića kao bića, shvaćena na univerzalan način), stvaranje se ovdje najintimnije veže uz participaciju, jer sve što jest jest zahvaljujući univerzalnemu uzroku koji uzrokuje sve, pa i *materiu primu*, što predstavlja radikalnu novost u odnosu na antičko hilemorfističko naučavanje. Stvaranje se, dakle, shvaća kao davanje bitka kontingentnim bićima od strane Stvoritelja koji jest Bitak; participacija se pak poima kao trajno održavanje kontingentnog bića u bivstvovanju. Upravo zahvaljujući participaciji na Stvoriteljevom bitku, bića ujedno participiraju i na njegovoj slobodi i stvaralačkoj moći, na način da kao uzrokovana bića nisu jednostavni učinci ili instrumentalni uzroci, nego su drugotni uzroci, sposobni uzrokovati nova bića, temeljem suradnje s prvim uzrokom – Stvoriteljem, a sve zahvaljujući svome aktu bivstvovanja kojim participiraju na Stvoriteljevom bitku. Autor donosi, kako on sam kaže privremeni zaključak, koji glasi: "Možemo reći da se je najveći doprinos metafizičkog promišljanja o nastanku svijeta koji se je razvio u kršćanskom ambijentu, dogodio onda kada je ova misao unijela neke nove elemente u antičko shvaćanje Apsolutnog bića. Prva novina među njima bio je nauk da to Apsolutno biće ili Bog jest osobno biće, koje je slobodno. Druga novost je metafizičko shvaćanje tog bića kao *Ipsum Esse Subsistens*, što je činilo najdublji ontološki temelj svega postojećeg" (str. 189). Ovako shvaćen prvi Uzrok, budući je uzrok svih drugotnih uzroka, ujedno je prisutan u svim stvorenim bićima, što se na poseban način očituje u njihovom djelovanju, jer sva bića samim time što participiraju na bitku Stvoritelja ujedno participiraju i na njegovoj stvaralačkoj djelatnosti.

U četvrtom poglavlju *Metafizička specifičnost ljudske duše* problematizira se antičko i srednjovjekovno shvaćanje ljudske duše. Izuzetno zanimljiva je Dadićeva filozofska analiza argumentacije u prilog nepropadljivosti ili besmrtnosti ljudske duše. Ljudska duša je subzistentna, nematerijalna, ali i nepropadljiva. Ali zašto? Nije tjelesna supstancija pa

ne može propasti *per accidens*, a tako propadaju materijalne supstancije. Nadalje, kao duhovna forma, jednom uzrokovana, dobivši akt bivstvovanja, više ga nikad ne gubi, pa ne propada ni po sebi ili *per se*.

Već iz ovog kratkog pregleda potencijalni čitatelji zasigurno mogu steći uvid kako u metodologiju nastanka samog rada - riječ je dakle o povijesno-filozofijskom i problemsko-teoretskom pristupu - ali i u originalnost autora koji jasnim stilom uvelike olakšava razumijevanje zahtjevne tematike, što je nedvojbeno karakteristika serioznog i studioznog bavljenja filozofijom. Knjiga, dakle, predstavlja uriječenu vrijednost budući iznosi ideje u riječ pretočene, a to je upravo filozofija, nadalje, ona izaziva čitatelja da razmišlja na znanstveno-filozofijski način, ali i da pronade mnoge odgovore na svoja egzistencijalna pitanja, te je kao takva nezaobilazna literatura na putu filozofijskog propitivanja cjelovitosti realiteta.

